

бао = Вестник Синьцзянского педагогического университета – 2016. – № 4. – С. 125–133 (на кит. яз.).

25. Чжан, Чаочжэ. Чжунба цзинци цзоулан цзяншэ: цзиюй юй тяочжань = КПЭК: возможности и вызовы / Чаочжэ Чжан // Нанья яньцзю цзикань = Трехмесячник по исследованию Южной Азии. – 2014. – № 2. – С. 79–85 (на кит. яз.).

26. Энергические проекты в рамках КПЭК [Электронный ресурс]. – Mode of Access: <http://cpec.gov.pk/energy>. – Date of access: 15.01.2020.

27. Янь, Шиган. И дай и лу ся шэньхуа Чжунго юй Бацзисытань хэцзо цэлюе яньцзю = В рамках инициативы ОПОП углубление сотрудничества Китая и Пакистана / Шиган Янь // Гай гэ юй чжаньлюе = Реформа и стратегия. – 2017. – № 5. – С. 36–39 (на кит. яз.).

28. Investment in the projects of Gwadar // China-Pakistan Economic Corridor [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://cpec.gov.pk/project-details/32>. – Date of access: 15.01.2020.

29. Labour Force Publications // Pakistan Bureau of Statistics [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://cpec.gov.pk/project-details/32>. – Date of access: 15.01.2020.

30. Projects in the China-Pakistan Economic Corridor // China-Pakistan Economic Corridor [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://cpec.gov.pk/>. – Date of access: 15.01.2020.

(Дата подачі: 03.02.2020 г.)

S. A. Shydloўski

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк

S. A. Shydloўski

Polotsk State University, Novopolotsk

УДК [94:339.174 + 39](476)"18"

ГАНДЛІЁВЫЯ ПРАКТЫКІ ПАМЕСНАГА ДВАРАНСТВА БЕЛАРУСІ (К. XVIII – ПАЧ. XX СТ.)

TRADE PRACTICES OF THE LANDOWNERS OF BELARUS (LATE XVIII – EARLY XX CENTURIES)

У дадзеным артыкуле разглядаецца трансфармацыя гандлёвых практык памеснага дваранства Беларусі ў канцы XVIII – пачатку XX ст. Даследуюцца гістарычныя вытокі негатыўных стэрэатыпаў у дачыненні гандлю ў асяроддзі дваранства. Аналізуюцца розныя віды гандлю, у прыватнасці, продаж збожжжа. Прыводзяцца знешнія і ўнутраныя фактары, якія ўплывалі на гандлёвыя практыкі памешчыкаў. Характарызуецца агульны ўзровень развіцця мясцовых рынкаў.

Ключавыя словы: гандлёвыя практыкі; гандлёвыя традыцыі; памеснае дваранства, памешчыкі Беларусі; гісторыя гандлю.

This article analyzes the transformation of trade practices of the landowners of Belarus in the late XVIII – early XX centuries. The historical sources of negative stereotypes regarding trade among the nobility are investigated. Various types of trade are analyzed, in particular, grain sales. The external and internal factors that influenced the trading practices of the landowners are given. The general level of development of local markets is characterized.

Key words: trade practices; trade traditions; nobility; landowners of Belarus; history of trade.

Перспектыва абагачэння праз занятак гандлем у асяродзі прывілеяванага саслоўя традыцыйна разглядалася як справа маральна няпэўная і эканамічна рызыкаўная. Так, у кнізе М. Асоўскай «Буржуазная мараль» прыводзіцца шэраг крытычных выказванняў прадстаўнікоў шляхецтва Рэчы Паспалітай у дачыненні заняткаў гандлем, што зафіксавана ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах XVI–XVIII стст. [1, с. 206–211].

Узорам падобных негатыўных стэрэатыпаў у разглядаемы перыяд можа служыць выказванне Ю. Крашэўскага, змешчанае ім на старонках дарожных нататак «Wspomnienia Polesia, Wołyńia i Litwy» (першая публікацыя – 1840 г.). Паводле Ю. Крашэўскага, да «спекуляцыі» (у сэнсе камерцыі) здатныя толькі людзі «з нізкім ілбом, худым і крывым целам», да нічога іншага не вартыя. Па словах пісьменніка, у іх жылах цячэ халодная густая кроў, сэрца б’ецца паволі, вочы глядзяць цьмяна, а продкамі іх мусяць быць або яўрэі, або немцы, або англічане ці італьянцы; «чалавек пачцівы на глебе спекуляцыі поспеху мець не можа» [2, с. 27].

Падставы негатыўных адносін прадстаўнікоў прывілеяванага саслоўя да занятку гандлем былі сфарміраваны ў рэаліях саслоўнага грамадства, – феадальная дзяржава мела патрэбу ў прафесійных воінах, а рыцарства цешылася з сваіх выключных правоў і бараніла status quo. Падобнае становішча было замацавана нормаў права. Так, паводле Статута ВКЛ 1588 г., асобы, якія займаліся рамяством і гандлем («торгь местской ведучи або и шинкь в дому маючи и локтемь меречы, або ремесло робечи на варстате»), не маглі прэтэндаваць на атрыманне шляхецкай вартасці (разд. 3; арт. 20 і 25) [3, с. 121–123]. Для эпохі Асветніцтва былі характэрны спрэчкі аб новых функцыях дваранства ў грамадстве, у тым ліку і аб мэтазгоднасці заняткаў нобіліямі гандлем [4, с. 151–189]. Кацярына II лічыла гандаль неналежаў для дваранства заняткам, але так званая «Жалаваная грамата дваранству» ад 21 красавіка 1785 г. надавала дваранам права гандляваць оптам сельскагаспадарчай і рамеснай прадукцыяй сваіх маёнткаў (арт. 27), заводзіць мястэчкі «и в них торги и ярмонки [...] с наблюдением, чтоб сроки ярмонок в местечках их соображены были со сроками в других окрестных местах» (арт. 29), набываць дамы ў гарадах, «устраивая там рукоделие» (арт. 30), а таксама весці марскі аптовы гандаль (арт. 32) [5].

Магчымасці, якія расійскае заканадаўства прадстаўляла дваранству ў вобласці гандлю, скарысталі ў першую чаргу прадстаўнікі арыстакратыі, што стала займаліся гандлёвымі спекуляцыямі, у тым ліку на знешніх рынках, напрыклад, перапрадавалі лес або воўну. Дробныя землеўладальнікі ў сваёй большасці прапаноўвалі ўласную сельскагаспадарчую прадукцыю і вырабы вясковых майстэрняў на танных мясцовых кірмах або – па аптовых цэнах – эканомам магнацкіх уладанняў і іншым пасрэднікам. Нават у парэформенны перыяд, калі прадстаўнікі памеснага дваранства былі вымушаны больш актыўна шукаць дадатковыя сродкі для мадэрнізацыі ўласных гаспадарак, гандаль не зрабіўся сферай істотнай актыўнасці дваранства. Паказчыкам

маштабу далучанасці памешчыкаў да камерцыйнай дзейнасці можа служыць ступень іх удзелу ў арганізацыі гандлёвых дамоў. Так, паводле падлікаў беларускага гісторыка Н. І. Палятаевай, на працягу 1892–1911 гг. доля дваран сярод уладальнікаў гандлёвых дамоў на тэрыторыі Беларусі вагалася ад 0 да 5,1 % [6, с. 78].

Сярод памешчыкаў заставаўся трывалым агульны скептычны настрой у дачыненні заняткаў гандлем. Фразеалагізм «зарабіць, як Заблоцкі на мыле» (*wyjsć jak Zabłocki na mydle*) ілюструе падобны скепсіс [7, с. 431]. У польскіх версіях прататыпам героя дадзенага выразу найчасцей называюць пана Цыпрыяна Заблоцкага, памешчыка з Рыбна (сучасны Сахачэўскі павет Мазавецкага ваяводства), а ў беларускіх – указваюцца мясцовыя рэаліі (Шуміліншчына, Случчына). Ускосным сведчаннем папулярнасці фразеалагізма з’яўляюцца адаптацыі вобразу Заблоцкага ў беларускай літаратуры найноўшага часу (Л. Калюга, П. Васючэнка).

Існавалі спробы аб’ектыўнай аргументацыі дадзенай скептычнай пазіцыі. Так, на думку Е. Тышкевіча («*Opisanie powiatu bogusowskiego*», 1847), мясцовым памешчыкам для поспеху ў прадпрымальніцкай дзейнасці не хапала свабоднага капіталу і падрыхтаванага персаналу, акрамя таго, ім бракавала мабільнасці: землеўладальнікі не хацелі надоўга пакідаць свае маёнткі [8, с. 217]. К. Кантрым указваў на брак у камерцыйнай практыцы мясцовых памешчыкаў аналітычнага падыходу і звычкі падлічваць рэнтабельнасць гандлёвых аперацый [9, с. 46–47].

Шмат фактаў нерацыянальнага гаспадарання прыводзілася сучаснікамі на прыкладзе гандлю збожжам. Так, П. Баброўскі ўказваў на выпадкі, калі мясцовыя памешчыкі восенню вывозілася сваё збожжа на продаж, а увесну ім не хапала насення і яны набывалі яго па завышаных цэнах, – розніца паміж цэнамі складала 60–90 % [10, с. 10–11]. Акрамя таго павелічэнне аб’ёмаў экспарту мясцовага кармавога ячменю, вотруб’я, макухі негатыўна адбівалася на развіцці айчынной жывёлагадоўлі. Мясцовую практыку гандлю збожжам крытыкаваў таксама Э. Масальскі [11]. На яго думку, мясцовыя памешчыкі не ўлічвалі змяншэнне попыту ў Заходняй Еўропе на збожжа. Калі мясцовы прадукт пачынаў прадавацца на знешніх рынках па меншых цэнах, памешчыкі, замест таго каб пераарыентавацца на новыя культуры, намагаліся кампенсаваць страты, засяваючы збожжавымі большыя плошчы, што ў выніку прыводзіла да затаварвання і яшчэ больш імкліваму абсяцэнню прадукцыі [12, с. 123–124].

Неадназначным па выніках быў для памешчыкаў гандаль валамі за межамі краю. К. Кантрым лічыў, што падобны гандаль быў сумнеўны з улікам таго, што ў рэгіёне не хапала якасных скур і лою, якія прыходзілася завозіць звонку [9, с. 46–47]. Паводле звестак Ю. Крашэўскага, раней гэты гандаль быў выключна яўрэйскім, але паступова памешчыкі самі сталі ім займацца, асабіста выязджаючы з валамі за мяжу [2, с. 67]. У першай трэці XIX ст яны набывалі на Пінскім Палессі валоў невялікай палескай пароды на мясцовых

стайнях, выкормлівалі брагай, а потым прадавалі на мяса ў Бярдзічаве ці на іншых украінскіх кірмашах і набывалі «горных» сівых украінскіх валоў, каб перапрадаць іх у Варшаве. Па звестках К. Кантрыма, украінскіх валоў яны набывалі ў Бярдзічаве за 20 рублёў, за зіму іх выкормлівалі, каб вясной прадаць у Клайпедзе ці Рызе за 30–60 рублёў ці з меншай выгадай – у Варшаве. У Варшаве іх набывалі для ўласнага ўжытку, а ў Клайпедзе і Рызе для далейшага продажу за мяжой (у Англію і Швецыю). Мемельскі кірунак быў для палешукоў новым і выкарыстоўваўся мала [9, s. 45–46]. На думку К. Кантрыма, памешчыкам было больш выгодна, па-першае, адмовіцца ад пасрэдніцтва пры падобным гандлі, па-другое, спыніць продаж кармоў, патрэяе, прывозіць з Украіны цялят для збыту ў рэгіёне, а ў Рызе і Клайпедзе прадаваць не жывых валоў, а скуры, лой і салёнае мяса. К. Кантрым таксама прапаноўваў дакладна падлічыць з улікам усіх абставін параўнальную выгоду адкормлівання на мяса ўкраінскіх валоў і мясцовую дробную пароду [9, s. 46–47].

Лепшыя магчымасці для вядзення гандлю мелі памешчыкі, маёнткі якіх знаходзіліся паблізу ад суднаходных рэк, што дазваляла ім накіроўваць збожжа, лес, пянку водным шляхам у марскія порты, дзе існавала больш выгодная цэнавая кан’юнктура. Так палескія памешчыкі з паезуіцкіх уладанняў Пінскага калегіума ў першай трэці XIX ст. асабіста займаліся гандлём, з мэтай чаго хадзілі водным шляхам у нізоўе Дняпра. Аднак і партовы гандаль веўся часта праз пасрэднікаў, а не наўпрост з прадстаўнікамі замежных гандлёвых кампаній [13, с. 48; 9, s. 47–48].

Як адзначае беларускі даследчык Э. Г. Иофе, у шэрагу кірункаў унутранага і знешняга гандлю (у першую чаргу, збожжавым, лясным, ільняным) перавагу мелі яўрэйскія купцы [14, с. 345]. У пэўных рэгіёнах, напрыклад, у Падняпроўі, пэўную канкурэнцыю ім складалі стараверы. Яшчэ ў часы існавання Рэчы Паспалітай узнікла практыка, калі памешчыкі набывалі тавар у яўрэйскіх купцоў з адтэрміноўкай аплаты або прадстаўлялі ў лік аплаты прадукты і работнікаў. Гэтыя прадукты яўрэі-гандляры збывалі часта за бесцань, каб атрымаць грошы для абароту. Такім чынам, не толькі памешчыкі, але і купцы ў значнай ступені з’яўляліся закладнікамі заганнай практыкі, якая прыводзіла да пастаяннага марнавання фінансавага і чалавечага рэсурсу краю [9, s. 58–66].

Пэўную канкурэнцыю яўрэйскім купцам памешчыкі здолелі скласці ў гандлі соллю. Соль была адным з нямногіх прадуктаў, які стала набывалі сяляне, і ў памешчыкаў існавала магчымасць кантраляваць каналы яе рэалізацыі, – на Палессі, напрыклад, соль прадавалі ў шынках на меру [9, s. 56–66].

Паводле звестак беларускага гісторыка В. С. Макарэвіча, соль у 1796–1801 гг. у Літоўскую губерню пастаўлялася з Прускага каралеўства, Аўстрыйскага эрцгерцагства (у Брэсцкі, Кобрынскі і Пружанскі паветы) і Рыгі. У Слоніmsкі і Навагрудскі паветы Літоўскай губерні і ў Мінскую губерню з канца XVIII ст. у невялікіх аб’ёмах пачала пастаўляцца соль з Крыму.

з Прусіі пастаўлялі лісабонскую, «леверпольскую» і французскую соль, якая раздзялялася на два гатункі: гішпанка («кагмар») і французская шэрая. З Аўстрыйскага эрцгерцагства завозілася соль з Самбарскіх саляварняў, а з Рыгі – марская [15, с. 63].

К. Кантрым указваў на тое, што да развіцця актыўнага гандлю з Крамянчугом на Палессі гандлявалі соллю з галіцыйскіх саляварняў, якую дастаўлялі, верагодна, праз Броды [9, s. 52]. У 20-х гг. XIX ст. байды, лыжвы і баркі з Пінскага Палесся хадзілі да Крамянчуга з гарэлкай, дровамі, вугалем, клёпкай, бэлькамі, абручамі, а назад везлі соль [9, s. 52]. Адрознівалі гатункі адэскай, кіеўскай, крымскай, белазерскай, «чырвонай» солі, а таксама «ледзянку». Пінск і Мазыр з’яўляліся перавалачнымі пунктамі, куды соль дастаўлялася водным шляхам з Украіны. Тут танную адэскую соль дамешвалі да больш якасных гатункаў і развозілі яе далей вазамі ў іншыя рэгіёны [2, s. 105; 9, s. 53].

Паводле назіранняў В. М. Севергіна, на пачатак XIX ст. «соль з Падолля» водным шляхам дастаўлялі да Барысава, адкуль яна развозілася па краі, у прыватнасці, у Вільню. На мясцовых кірмашах таксама прадавалася «шэрая і чырвоная соль невысокай якасці», а лепшую – у выглядзе «галоў на ўзор цукровых» – атрымлівалі з Пінска, дзе «яе верагодна выпарвалі» [16, с. 128–129]. Паводле Е. Тышкевіча, у 40-х гг. XIX ст. у Барысаўскім павеце соллю гандлявалі ўкраінскія купцы, пуд солі ў залежнасці ад якасці мог каштаваць ад 50 капеек да рубля [8, s. 109].

Найбольш прыбытковым з’яўляўся гандаль лесам і збожжам. Фальваркава-паншчынная сістэма гаспадарання фарміравалася на беларускіх землях з часоў аграрнай рэформы другой паловы XVI – пачатку XVI ст. на базе таварнай вытворчасці збожжа. На працягу разглядаемага перыяду таварнага ўзроўню дасягнулі і іншыя галіны айчынай сельскай гаспадаркі, аднак продаж збожжа застаўся адным з найбольш прыбытковых.

Рынак збожжа развіваўся ў сістэме ўзаемаўплываючых фактараў, сярод якіх варта вылучыць прыродныя цыклы ўраджаяў і сацыяльна-палітычныя крызісы. У рэчышчы дактрыны меркантилізму расійская дзяржава намагалася кантраляваць знешні гандаль. Падставамі для абмежавання экспарту маглі быць як неўраджаі, так і ваенна-палітычныя меркаванні, што адбівалася на цэнах. Значныя ваганні цэн на збожжа прыпадаюць на апошнюю траціну XVIII – пачатак XIX ст., канец 20-х – 30-я гг. XIX ст., другую палову 50-х гг. XIX ст., 80-я гг. XIX ст. і пачатак XX ст. [17, с. 4].

Няўстойлівасць рынку і непамядоўнасць захадаў ураду ў спробах яго рэгулявання назіралася ў перыяд напалеонаўскіх войнаў 1803–1815 гг. У маі 1804 г. была скасавана ўведзеная раней забарона вывазу «з літоўскіх губерняў» збожжа за мяжу [18], што прывяло да значнага павелічэння аб’ёмаў замежнага гандлю збожжам. Аднак у канцы 1806 г. на непрацяглы час з балтыйскіх портаў і ўздоўж усёй заходняй мяжы вываз збожжа быў спынены. З лістапада 1808 г. Расійская імперыя далучылася да кантынентальнай блакады Англіі, што

ў цэлым негатыўна паўплывала на ўзровень даходаў мясцовых памешчыкаў [19, с. 94, 103].

У 20–40-х гг. XIX ст. назіралася агульнарасійская тэндэнцыя да зніжэння цэн на жыта. Пры гэтым неўраджайнымі былі сезоны 1822–1823, 1830–1831, 1832–1833 і 1839–1840 гг. [20, с. 114]. Л. В. Мілаў сярод прычын падобнай тэндэнцыі называе вымушаны характар продажу збожжа сялянамі, з аднаго боку, і павелічэнне, з другога боку, аб’ёмаў продажу памешчыкамі, якія намагаліся кампенсаваць страты ад зніжэння цэн збытам большай колькасці прадукту, што прыводзіла да новага цанавога абвалу. Наступствам зніжэння цэн было таксама тое, што памесныя гаспадаркі пачалі перапрацоўвацца большыя аб’ёмы збожжа ў спірт [21, с. 48–51].

На рынку збожжа адзначаліся сезонныя ваганні цэн, найвышэйшыя пікі якіх прыходзіліся на ясну. Росту цэн на збожжа вясной спрыялі дрэнныя шляхі зносін, што абцяжарвала завоз з паўднёвых губерняў [10, с. 10–11].

Існавалі рэгіянальныя адрозненні ў развіцці сельскай гаспадаркі, што адбівалася і на мясцовай дынаміцы цэн. Напрыклад, суадносіны цэн на збожжа і муку ў парэформенны перыяд у Віцебскай губерні стала адрозніваліся ад астатніх беларускіх рэгіёнаў [21, с. 60–61].

Вываз беларускага збожжа ажыццяўляўся пераважна ў кірунку нямецкіх портаў. У 1879 г. Германская імперыя перайшла да палітыкі аграрнага пратекцыянізму. Былі ўстаноўлены мытныя пошліны на пшаніцу, жыта, авёс і ячмень, якія ўвозіліся з-за мяжы. Гэта прывяло да зніжэння аб’ёмаў куплі расійскай пшаніцы і экспансіі нямецкага аўса і жыта на хлебныя рынкі скандынаўскіх краін, з выцясненнем расійскіх вытворцаў. Так, паводле слоў К. К. Случэўскага, які вандраваў па захаду Беларусі ў 1887 годзе, з-за высокіх пошлін на хлеб яго гандаль у Прусіі стаў нявыгадным для беларускіх памешчыкаў. Акрамя таго, з 1883 года страхавыя таварыствы адмовіліся ад страхавання грузаў на Нёмане [22, с. 414, 425]. Прычынай дадзенага рашэння сталі шматлікія выпадкі наўмыснага затаплення застрахованых грузаў. Акрамя таго, аб’ектыўна суднаходства на Нёмане было высокарызыкоўным з-за наяўнасці шматлікіх пясчаных водмеляў. У выніку сплаў хлеба на Нёмане зменшыўся недзе ў 20 разоў. Тым не менш арыентацыя хлеба на гандлю на прускія парты і Лібаву (Ліепая) захоўвалася. У сярэднім па Нёману сплаўлялася ў год каля 7 000 000 пудоў збожжа, пераважна ў Прусію. К. К. Случэўскі прапаноўваў пераарыентаваць мясцовы хлебны гандаль на Вялікабрытанію, Швецыю і Нарвегію праз Паланген (Палангу) [22, с. 414, 425].

Такім чынам на працягу разглядаемага перыяду ў Расійскай імперыі была сфарміраваная заканадаўчая база, якая дазваляла прадстаўнікам памеснага дваранства без страты дваранскіх правоў займацца гандлем. Аднак скасаваныя нормы феадальнага права, што былі закліканы некалі захоўваць непарушнасць саслоўных меж, трансфармаваліся ў негатыўны стэрэатып, які абмяжоўваў абсяг выбару прафесійных заняткаў для прадстаўнікоў прывілеяванага саслоўя. Акрамя таго мясцовая камерцыя вызначалася высокай ступенню рызык ганд-

лёвых аперацый; абмежаванай магчымасцю прыходу ў гандаль новых людзей і наяўнасцю шматлікіх пасрэднякаў (напрыклад, існавала цэлая прафесійная праслойка фактараў, якія з'яўляліся дадатковым звяном паміж прадаўцом і купцом). Выгоды ад сталых заняткаў гандлем сярод памеснага дваранства ў падобных абставінах маглі атрымаць толькі прадстаўнікі найбольш заможных колаў землеўладальнікаў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Оссовская, М.* Рыцарь и буржуа: исслед. по истории морали / М. Оссовская. – М.: Прогресс, 1987. – 528 с.
2. *Kraszewski, J. I.* Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy / J. I. Kraszewski. – Paryż: Nakładem J. K. Wilczyńskiego, 1860. – 144 s.
3. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Даведнік. Каментарыі / рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.]. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1989. – 573 с.
4. *Гриффитс, Д.* Екатерина II и ее мир: статьи разных лет / Д. Гриффитс; пер. с англ. Е. Леменовой и А. Митрофанова. – М.: Новое литературное обозрение, 2013. – 536 с.
5. Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства 21 апреля 1785 г. // Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. – М.: Юридическая литература, 1987. – Т. 5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. – С. 22–60.
6. *Полетаева, Н. И.* Купечество в торговых домах Беларуси (конец 19 – начало 20 в.) / Н. И. Полетаева // Веснік Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта. – 2002. – № 6. – С. 76–81.
7. *Ленешаў, І. Я.* Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. / І. Я. Ленешаў. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1. А–Л. – 672 с.
8. *Tyszkiewicz, E.* Opisanie powiatu borysowskiego pod względem statystycznym, geognostycznym, historycznym, gospodarczym, przemysłowo-handlowym i lekarskim, z dodaniem wiadomości: o obyczajach, śpiewach, przysłowiach i ubiorach ludu, gusłach, zabobonach itd. / E. Tyszkiewicz. – Wilno: Druk. A. Marciniowskiego, 1847. – 489, IV s.
9. *Kontrym, K.* Podróż Kontryma, urzędnika banku polskiego odbyta w roku 1829 po Polesiu / K. Kontrym; Wydana przez Edwarda Raczyńskiego. – Poznań: U Walentego Stefańskiego, 1839. – 72 s.
10. *Бобровский, П. О.* Физические и нравственные элементы северо-западных губерний России / П. О. Бобровский // Вестник Западной России. – Вильно. – 1865. – Г. IV. – Кн. IV. – Ч. 3. – С. 1–17.
11. *Шидловский, С. О.* Кризис хозяйственных практик и традиционных форм виталивной культуры поместного дворянства Беларуси в отражении романа Э. Т. Массальского «Пан Подстолич» / С. О. Шидловский // Вестник Полоцкого государственного университета: Серия А (гуманитарные науки). – 2015. – № 9. – С. 90–94.
12. *Massalski, E. T.* Pan Podstolic, albo, Czém jesteśmy, czém być możemy: romans administracyjny: W 5 częściach / E. T. Massalski. – Wilno: W Drukarni A. Marcinkowskiego, 1831. – Część 1. – 143 s.
13. Опыт описания Могилёвской Губернии в историческом, физико-географическом, этнографическом, промышленном, сельскохозяйственном, лесном, учебном, медицинском и статистическом отношениях: в 3 кн. / под ред. А. С. Дембовецкого. – Могилёв: Типография губернского правления, 1884. – Кн. 2. – [6], 1000, [2] с.
14. *Иоффе, Э. Г.* Еврейская торговля на белорусских землях в конце XVIII – начале XX веков / Э. Г. Иоффе // Трэці Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі. Працоўныя матэрыялы. – Каунас: Vytautas Magnus University Press, 2014. – Т. 3. – С. 343–347.
15. *Макарэвіч, В. С.* Гандаль соллю ў беларускіх і літоўскіх паветах Літоўскай губерні ў канцы XVIII – пачатку XX ст. / В. С. Макарэвіч // Беларусь, Клецкі край і Эдвард

Вайніловіч : матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, Клецк, 21 верасня 2018 г. / А. А. Каваленя (наук. рэд.) [і інш.]; У. С. Пуцік (адк. рэд.). – Мінск: ІВЦ «Мінфіна», 2019. – С. 61–67.

16. *Севергин, В. М.* Записки путешествия по западным провинциям Российского государства, или Минералогические, хозяйственные и другие примечания, učinённые во время проезда через оные в 1802 году... / В. М. Севергин. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1803. – 225 с.

17. *Мионов, Б. Н.* Хлебные цены в России за два столетия (XVIII–XIX вв.) / Б. Н. Мионов. – Л.: Наука, 1985. – 301 с.

18. О разрешении отпуска хлеба из литовских губерний за границу. Именной [указ], данный литовскому военному губернатору. 31 мая 1804 г. // Полное собрание законов Российской империи: собрание первое: с 1649 по 12 декабря 1825 года: в 48 т. – 1804–1805. Т. XXVIII. – № 21317. – С. 358.

19. *Лобас, Е. В.* Внешнеторговая и таможенная политика Российской империи начала XIX века / Е. В. Лобас, М. М. Савченко. – М.: Российская таможенная академия, 2017. – 180 с.

20. *Растянников, В. Г.* Урожайность хлебов в России. 1795–2007 / В. Г. Растянников, И. В. Дерюгина. – М.: ИВ РАН, 2009. – 192 с.

21. *Милов, Л. В.* Парадокс хлебных цен и характер аграрного рынка в России в XIX в. / Л. В. Милов // История СССР. – 1974. – № 1. – С. 48–63.

22. *Случевский, К. К.* По Северо-Западу России: в 2 т. / К. К. Случевский. – СПб.: Типография А. Ф. Маркса, 1897. – Т. 2: По западу России. – [4], 456, [2], XX с.

(Дата падачы: 19.02.2020 г.)

А. К. Шымак

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

A. Shymak

Belarusian State University, Minsk

УДК327(470+571)

ЗНЕСНЕПАЛІТЫЧНЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ РАСП ВА ЁЗАЕМААДНОСІНАХ З РЫМСКАЙ КУРЫЯЙ (1469–1582 ГГ.): АНАЛІЗ ПІСЬМОВЫХ КРЫНІЦАЎ НА ПРЫКЛАДЗЕ АФІЦЫЙНЫХ ДАКУМЕНТАЎ РЫМСКАЙ КУРЫ

FOREIGN-POLICY PRIORITIES OF RUSSIA IN INTERRELATIONS WITH THE ROMAN CURIA (1469–1582): ANALYSIS OF WRITTEN SOURCES ON THE EXAMPLE OF OFFICIAL DOCUMENTS OF THE ROMAN CURIA

Развіццё ўзаемаадносін паўміж Расіяй і Рымскай курыяй ў апошняй чвэрці XV–XVI ст. праходзіла пад уплывам агульнаеўрапейскай палітычнай сітуацыі. Вывучэнне дадзенага пытання патрабуе прыцягнення шырокага кола крыніцаў: матэрыялаў справядства, рознага роду дакументаў знешнепалітычнага характару, мемуарнай літаратуры.